

AKÉ BOLI ANTICKÉ OLYMPIJSKÉ HRY

— *Ján Grexa* —

Edícia

OLYMPIZMUS V PRAXI

AKÉ BOLI ANTICKÉ OLYMPIJSKÉ HRY

————— Ján GREXA —————

V roku 2011 vydal Slovenský olympijský výbor s finančnou podporou
Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR a Olympijskej solidarity
Európskych olympijských výborov

Autor textu: © Prof. PhDr. Ján Grexa, CSc.
Lektoroval: Prof. PhDr. Marek Waic, CSc.

Nepredajná publikácia vydaná ako pomôcka pre pedagógov a lektorov a študijný
materiál pre študentov stredných a vysokých škôl v rámci komplexného
Programu olympijskej výchovy SOV

ISBN 978-80-89460-06-8

OBSAH

Aké boli antické olympijské hry

Ktème eis aei, čiže poklad na večné časy.	5
Prečo práve Gréci?	9
Výchova gréckej mládeže.	12
Panhelénske hry	15
Dejisko olympijských hier	17
Olympia a jej stavby	22
Vývoj hier, ich športov a pravidiel	29
Peisirrodov olympijský denník.	37
Svetlá a tiene antických olympijských hier	42
 Slovo na záver	 46
 Použitá literatúra.	 47

AKÉ BOLI ANTICKÉ OLYMPIJSKÉ HRY

Ktème eis aei, čiže poklad na večné časy

- Čo je antika
- Ktème eis aei, áno či nie?
- Kritika hier, alebo len profesionálnych atlétov?
- Ako využívať scholé
- Kalokagatia kontra jednostrannosť
- Ekecheiria kontra vojny a násilie
- Antické olympijské hry – viac ako len náboženstvo a šport

Na úvod si zopakujme, že *antika* označuje historické obdobie v oblasti Stredozemného mora, časovo ohraničené vznikom gréckej civilizácie (8.–7. st. pred. n. l.) a počiatkom stredoveku, resp. rozpadom západorímskej ríše (476 n. l.). Antikou sa rozumie hlavne historický vývoj starovekého Grécka a Ríma.

Ale teraz sa pýtajme - naozaj sú **antické olympijské hry** pokladom naveky, ako to tvrdili starovekí Gréci? Nepreháňal básnik **Pindaros** (asi 518-446), keď v prvej *Olympijskej óde* rýmuje: „Do ďaleka žiari sláva vydobytá na olympijských hrách, kde bojuje rýchlosť a sila spojená s odvahou o najvyššiu cenu“? Veď existujú dôkazy, že olympijské hry mali už v antike odporcov práve tak, ako majú aj novoveké olympijské hry.

Bez ohľadu na názory kritikov môžeme už teraz pokojne povedať, že antické olympijské hry boli **jedinečné**, neopakovateľné a **inšpirujúce**, pretože nám dodnes majú čo povedať.

Pozrime sa teda najprv na kritické hlasy. Prvé výhrady proti olympijským atlétom pochádzajú už zo 7. st. pred n. l. a vychádzajú výhradne z kruhov intelektuálov (ako napokon aj dnes). Starovekým atlétom vytýkajú ich súčasníci **jednostrannú** zameranosť na telesné schopnosti. Atléti už od 7. st. pred n. l. vytvárali skupinu špecialistov, prakticky profesionálov, ktorí žili iným životným štýlom, než radoví občania. Venovali sa iba príprave na početné športové vystúpenia, preto sa pre takúto jednostrannosť stali terčom kritiky. Od 4. st. pred n. l. športové súťaže prestali byť prehliadkou telesnej krásy, nastala éra svalnatých kolosov (vari s výnimkou bežcov a päťbojárrov), tréningom skôr deformovaných ako vyformovaných. Bol to opak vyznávaného ideálu *kalokagatie*, súladu telesnej a duševnej krásy. Postupne sa totiž pôvodný cieľ telesných cvičení - harmonický rozvoj človeka v súradniciach kalokagatie - na hrách strácal. Pre súťažiacich sa cieľom stával výkon, víťazstvo a s ním spojená nielen symbolická, ale reálna a naozaj vysoká hmotná odmena. Hry sa stali záležitosťou výkonnostnej elity - doslovne profesionálnych športovcov. Navyše nemecký sociológ **Norbert Elias** (1897-1990)

poukazoval na brutálnosť antického športu, predovšetkým v boxe a pankratiu (všeboji), kde neboli ojedinelé vážne zranenia či dokonca usmrtenia. Vtedajšie pravidlá (písomne nekodifikované) pripúšťali v porovnaní so súčasnosťou oveľa väčšiu mieru násilia.

Tyrtaios (7. st. pred n. l.), ktorého básne sú oslavou spartského vojenského života, hram a športu prisúdil iba podradné miesto za vojenským hrdinstvom: „*Nikoho za hodného cti ani zmienky by som neuznal nikdy pre zdatný beh nôh, pre skvele vedený zápas a úder päste ... no nebol by statočný vojak*“. Podľa neho sú fyzické schopnosti atlétov samoúčelné a nepotrebné, pretože posilňujú len určité svaly, nespôsobilé pre to hlavné – pre vojenskú službu vlasti. Proti stotožňovaniu najlepšieho atléta s najlepším vojakom sa stavia aj filozof **Epameinondas** (asi 418-362).

Podobný názor vyznáva aj **Xenofanes** z Kolofónu (asi 565-470). V zbierke *Posmešky* uznáva schopnosti olympionikov, ale tvrdí, že olympijský víťaz nemôže byť uznávaný ako prvoradý: „... *múdroseť je viac hodna než sila zápasníkov a koní ... a nech sa mesto pýši hoc víťazom v boxe, nemá preto o nič lepšiu vládu, ani sa rýchlejšie nenaplnia jeho sýpky*“.

Veľký aténsky dramatik **Euripides** (asi 480-406) v satirickej hre *Autolykos* dáva za znieť slovám: „*Ak sú v Grécku na tisíce ziel, žiadne nie je horšie ako spolok atlétov*“, lebo atléti sú ... „*služobníkmi svojich papúl a otrokmi svojich žalúdkov... a ešte si myslia, že sú okrasou mesta*.“ Odsudzuje však aj divákov – mali by sa starať radšej o to, aby im vládli múdri štátnici, nie aby putovali do Olympie obdivovať atlétov. Dokonca žiada, aby v Olympii boli zrušené športové súťaže. Iný slávny dramatik **Aristofanes** (asi 445-po 388) má vo svojej komédii *Plutos* vetu, že atletika je zbytočná a hlúpe tela počínanie.

Grécky historik **Xenofon** (asi 430-354) namiesto gymnastiky odporúča pre otuženie tela poľnohospodárstvo, lebo aj pri obrábaní pôdy sa pokožka ušľachtilo opáli. Ku kritikom hier patrí tiež **Isokrates** (436-338), slávny antický rétor: len nech si atléti v Olympii získavajú olivové vence! Skutočný úspech je však vyhradený tým, ktorí sú schopní dosiahnuť vyššie vzdelanie a pritom preukázali svoje schopnosti v konských dostihoch a na love. Ďalší filozof **Diogenes** zo Sinópy (? - 323 pred n. l.) tvrdí, že slovo *athlétes* vychádza zo slova *athlios*, t. j. úbohý, biedny, čiže biedny duchovne.

Rímsky architekt **Vitruvius** v 1 st. pred. n. l. – v diele *De architectura* podáva obsérne informácie o Olympii - vyjadruje sklamanie nad nezaujmom o diela filozofov a učencov. Pýta sa: „... *načo ľudom bude, že atlét v Olympii kedysi zvíťazil?*“ Autor satír **Lucilius** (180 alebo 168-102) poukazuje na surovosť boxu: „*Odyseus bol v cudzine dvadsať rokov, a keď sa vrátil, spoznal ho iba pes. Teba však, Stratófón, keď si zápasil niekoľko hodín, nespozná nik z tvojho mesta, tobôž dajaký pes ... Tento olympijský víťaz mal kedysi všetko, bradu i mihal-*

nice, obočie i uši. Potom sa boxerom o ceny stal a stratil to všetko“. Takéto deformácie tváre ilustruje **Apollóniova** socha sediaceho boxera s prelomeným nosom, opuchnutými očami a strhaným obličajom (1. st. pred n. l.)

proti predčasnému zaťažovaniu organizmu. Konštatuje, že v zozname olympijských víťazov figurujú len dvaja či traja, ktorí zvíťazili ako dorastenci a potom aj ako muži. *Scholé*, čiže voľný čas, odporúča využiť skôr pre duševnú než telesnú činnosť.

Lenže boli tu aj vysoko pozitívne názory na šport a súťaženie. Už aténsky štátnik **Solón** (7.-6. st. pred n. l.) sformuloval požiadavku ľudského šťastia, ku ktorému patria aj športové preteky. Športové súťaže, obzvlášť olympijské, boli vo všetkých dobách stále populárne. Niektorí politici považovali športový úspech za vhodný počiatok svojej kariéry, napr. aténsky politik **Alkibiades** (asi 450-404), sa zúčastnil na 91. hrách (416 pred n. l.) a ako majiteľ štvorzáprahu získal víťazstvo.

Treba však povedať, že veľkej vážnosti sa tešili predovšetkým **priami aktéri** (nie majitelia koní a záprahov), ktorí dosiahli takmer božskej úcty. Ľudová viera víťazom hier, ktorí mali právo postaviť si sochu, aj v životnej veľkosti (priamo v Olympii, ale aj v rodnom meste), pripisovala liečiteľské schopnosti a miesta, kde boli vystavené sochy víťazov, sa stali skutočnými kultovými miestami. Celkovo je doložené najmenej 7 takýchto liečiteľských miest.

Nesmieme zabúdať ani na ďalšiu skutočnosť, že hry v Olympii sa neobmedzovali iba na náboženské obrady a športové súťaže. Plnili funkciu doslovne **celospoločen-**

skú: kultúrnu, politickú, ekonomickú. A dávali aspoň na nejakú chvíľu (jeden až tri mesiace) užiť si slasť *ekecheirie* – mieru, doslovne mieru posvätného. Grécke mestské štáty sa vedeli spojiť iba vo vojne proti cudzím dobyvateľom, ale inak proti sebe takmer neprestajne bojovali. Ekecheiria zaručovala neutralitu a nedotknuteľnosť Olympie, slobodnú cestu účastníkov zo všetkých gréckych oblastí do Olympie i späť a zakazovala nielen vojny, ale všetky násilné činy počas olympijských hier.

Malú prehliadku ideových sporov o antických olympijských hrách bude vari najlepšie ukončiť Platónovým výrokom: „*Tí, ktorí sa oddávajú výhradne telesnému cvičeniu, stávajú sa nadmieru hrubšími, tí však, ktorí sa venujú len múzickému umeniu, sú zmäkčilejší viac ako sa patrí*“. Preto je potrebná zdravá vyváženosť - „*lebo kto čo najlepšie zlučuje telesné cvičenia s múzickým umením a podáva ich v presných dávkach duši, o tom by sme plným právom povedali, že je dokonale múzickým človekom a má najlepší zmysel pre harmóniu, oveľa viac ako ten, kto ladí skutočné struny*“. Doklad antických protikladov - klasická krása versus hrubá sila vidíme na obrázkoch:

Hovorí sa, že z minulosti máme prebrať oheň, nie popol. Platónovo vyzvanie je vskutku plamennou inšpiráciou! Toto je názor, ktorý je oným pokladom na večné časy, poučením s trvalou platnosťou, že len všestranne rozvinutý človek je prínosom pre spoločnosť – či už ide o vrcholového, alebo rekreačného športovca. Hlavne, aby náš súčasník zapojil šport do svojho režimu dňa.

Teraz si povedzme o antických olympijských hrách podrobnejšie a odpovedzme si na tri základné otázky: **kedy** presne sa hry konali, **kde** sa konali a **prečo** vznikli práve v antickom Grécku. Začnime Grékmi.

Prečo práve Gréci?

- Abeceda starovekých Grékov – od areté cez áthlón, agón, gymnos, atlétiké až po kalokagatiu
- Pramene športu antických Grékov
- Základy gréckeho športu – telesná vojenská príprava a zmysel Grékov pre súťaživosť
- Homér - prvý autor umeleckej športovej reportáže
- Gymnázia a palaistry

Dejiny starovekého Grécka možno rozdeliť na sedem období:

1. Prehistorické (4500 – 1580 pred n. l.)
2. Mykénske (1580 – 1200 pred n. l.)
3. Homérske alebo geometrické (1200 – 750 pred n. l.)
4. Archaické (750 – 480 pred n. l.)
5. Klasické (480 -338 pred n. l.)
6. Helénske 338 – 146 pred n. l.)
7. Grécko-rímske (146 - 476 n. l.)

S dôkazmi o počiatku „športovania“ starých Grékov sa stretávame najmenej od Homérskeho, teda tretieho obdobia. Ale hneď si povedzme, že starovekí Gréci šport nevymysleli, napokon preň nemali ani adekvátny výraz. Prvotný pojem bol *areté*, výraz pre statočnosť, silu, odvahu, hrdinstvo, fyzickú zdatnosť a vojenský výcvik. Tieto atribúty v archaickom, štvrtom období, oddeľovali vyššiu vrstvu aristokratov od ostatných ľudí. Postupom času sa význam tohto slova rozšíril a preniesol nové modifikácie - *agatos* a *aristos*, čiže dobrý a najlepší, urodzený. Ešte neskoršie pojem *areté* zahrňal aj rad duševných vlastností - cnosť, spravodlivosť, veľkorysosť, ušľachtilosť a vzdelanosť. Ďalším pojmom je *áthlón*, čiže boj o cenu, z čoho sú odvodené výrazy atlét a atletika. Pojem *atlétés* uvádza **Homér** (asi 8. stor. pred n. l.) v 164. verši ôsmeho spevu eposu *Ilias*. Dodajme, že tento svetoznámy epos je vlastne **prvou** umeleckou športovou reportážou v dejinách. Áthlón mal pôvodne širší význam - označoval čin, námahu, výkon a korisť v boji. Neskôr označoval víťaznú cenu v súťažiach, v *agónes*, takže ďalším pojmom je *agón*, ktorý znamenal **pretekánie, zápas**, *agónista* bol pretekár. Švajčiar-

sky historik **Jacob Burckhardt** (1818-1897) označil agón za jednu zo základných črt starovekého Grécka, ako hru, charakterizovanú neustálym **súťažníím** v športe, vede i umení. Pradávný výskyt športového pretekania ako jednej z hlavných náplní slávností patril k typickým rysom gréckeho života. Agón bol názov pre preteky vôbec, od 4. stor. pred n. l. sa vzťahoval už len pre *gymnické*, čiže športové preteky. Postupne sa od gymnastiky vyčlenila *atlétiké* - atletika. Áthlón a agón sa spájali do ideálu celistvosti - *areté*, ktorá u starých Grékov predstavovala najvyššie telesné a duchovné hodnoty: silu, odvahu, statočnosť v boji, spravodlivosť, veľkorysosť, ušľachtilosť a vzdelanosť. Filozof a matematik **Pytagoras** (asi 580-500) hovorí o potrebe telesnej a duchovnej vyváženosti, a tak sa stretávame s pojmom kalokagatie.

Športuchtiví Gréci umne nadviazali na poznatky iných starovekých národov, ktoré pestovali jednotlivé športy ešte pred nimi, avšak Gréci ich rozmnožili a hlavne - **systematicky** spracovali, teoreticky zovšeobecnil a spojili do **výchovného systému**, do spomínaného ideálu kalokagatie. Kalokagatia (*kalos* - krásny, *agatos* - šľachetný) predstavovala ideál harmonického súladu telesnej a duševnej krásy. Pod duševnou krásou rozumeli ani nie tak vzdelanosť, ale predovšetkým ušľachtilosť, vysokú mieru mravnosti. Kalokagatiu podporovali významní štátnici **Lykurgos** (žil okolo r. 800 pred n. l.) a **Solón** (640-560), spomínaní filozofi Sokrates, Platón, Aristoteles, lekári **Hippokrates** (460-346) alebo **Galenos** (131-201 n. l.), lekár atlétov a gladiátorov.

V prvom rade Gréci čerpali z najbližšej krétsko - mykénskej (minójskej a mykénskej) kultúry, ktorá sa začala rozvíjať v 3. tisícročí pred n. l. Názov gymnastika vytvorili Gréci podľa toho, že videli Kréťanov cvičiť nahých - *gymnos* znamená nahý. Minójska kultúra nemala vojenský ráz, hoci sú známe vystúpenia dvojíc „bojových“ športov - zápasníkov a boxerov. Kultový význam mali zrejme zvieracie hry, pri ktorých akrobati vyskakovali na šije divokých býkov, ako to vidíme na obrázku:

Na obrazoch sa častejšie objavujú kňazky než kňazi, čo svedčí o silnom kulte bohyně - matky, ktorá bola súčasne uctievaná aj ako bohýňa plodnosti, zvierat, hôr a zeme. V 14. a 13. stor. pred n. l. sa ťažisko vývoja presunulo z Kréty na grécku pevninu, kde došlo k rozmachu mykénskej kultúry. V nej už dominovali vojenské prvky, už od 17.-16. st. pred n. l. sa uplatňovala jazda na vozoch. Okolo r. 1700 pred n. l. stredisko minójskej kultúry Knossos zničilo zemetrasenie a potom okolo r. 1400 pred n. l. mykénske vojsko.

Mykénska kultúra sa na gréckej pevnine rozvíjala v období 1850 - 1100 pred n. l., potom podľahla nájazdom Dórov. Svedectvo o mykénskej kultúre podáva Homér, ktorého meno je spájané s počiatkom gréckej a tým aj európskej literatúry. Menom *Ilias* Homér nazýval maloázijskú Tróju. Ilias je venovaný desaťročnej vojne mykénskych Grékov proti maloázijskej Tróji. V epose sú dochované správy o priebehu športových pretekov na počesť padlého gréckeho hrdinu **Patrokla**. Súťaže sa konali o ceny a pred početnými divákmi. Pretekalo sa v jazde na bojových vozoch, boxe, zápase, behu, súboji s kopijou, hode diskom, kopijou a v streľbe lukom.

Šport tvoril systémovú súčasť života Grékov. Slobodní občania sa po celodennej práci zabávali hrou, fyzickým cvičením v gymnáziách a slávnosťami. Sviatky boli početné, sprevádzané súťažami všetkých druhov (báskických, športových, hudobných). Voľný čas (*scholé*) bol považovaný za dobu skutočného ľudského života v protiklade ku zamestnaniu (*ascholiá*). Tento voľný čas bol jeden z predpokladov vyššej úrovne telesnej kultúry. Veľmi často ho vyplňali cvičenia, športové preteky a slávnosti.

Súťaživosť a zvyšovanie výkonnosti boli prejavom životného štýlu a občianskej vyspelosti. Nie je náhodou, že Gréci prispeli do rozvoja športu dvoma disciplínami, kde dominovala súťaživosť - pretekmi v behu a na vozoch ťahaných koňmi. Staršie disciplíny ako premety na býkoch sú skôr exhibíciou, box a zápasenie majú pôvod v rivalite súperov či nepriateľov, ale skutočné súťaženie športového charakteru, kde ide od počiatku iba o víťazstvo a s ním spojenú slávu, sa začína až týmito pretekmi, v Olympii najpopulárnejšími.

Ako u iných národov, aj v prípade Grékov sa celá telesná kultúra, hry, cvičenia, súťaže a rituály odvíjali od brannej - vojenskej výchovy a prípravy. Dobrý zdravotný stav bol podľa filozofa Sokrata **povinnosťou** každého občana ako podmienka kvalitnej vojenskej služby štátu. Gréci zaviedli novú výzbroj a novú techniku vedenia boja zblízka. Základ gréckeho vojska tvorili *hopliti* - ťažkoodenci s prilbou, okrúhlym štítom, prsnými a lýtkovými panciermi, ktorí postupovali proti nepriateľovi v zovretých

útvároch (*falanx/falanga*). K výzbroji patrili dlhá bodná kopija a krátke dvojsečné meče pre boj muža proti mužovi. Falangu tvorilo obyčajne osem radov bojovníkov, vycvičených v zovretom pochode. Okrem falangy nasadzovali Gréci do bojov aj *peltastov* (ľahkoodencov), lučištníkov, kopijníkov a prakovníkov, ktorí pri postupe falangy zabezpečovali krídla a tyl.

Telesná vojenská príprava bola teda povinnosťou každého slobodného Gréka a začínala už v škole. Gymnastickú výchovu pokladali Gréci za výbornú predvojenskú prípravu mládeže, v dospelom veku sa gymnastika odporúčala ako hlavný nástroj udržiavania kondície a zdravia. Postupne sa od gymnastiky, chápanej asi ako súčasný šport pre všetkých, vyčlenila atletika, ktorá sa začala sústreďovať na maximálny výkon v špecializovanej disciplíne. To často viedlo k telesným disproporciám a deformáciám. Ako sme už uviedli, viacerí lekári, štátnici, filozofi a umelci jednostrannosť atletiky odmietali.

Gymnaziá ako strediská telesnej i duševnej výchovy sa od 5. st. pred n. l. rozširovali a každé gymnázium malo *palaistru*. Palaistra bolo športovisko zahrňujúce rozsiahle dvory so stĺporadiami zdobenými sochami bohov Herma a Herakla, patrónov mládeže a atlétov. V takýchto budovách pod stĺporadiami boli šatne, kúpele, priestory pre výučbu - pre beh, loptové hry, box, masážne miestnosti. Gymnaziá sa stavali obyčajne v blízkosti riek kvôli plávaniu. Zároveň boli gymnaziá aj spoločenským centrom: boli verejne prístupné, každý slobodný občan mohol cvičiť alebo prizerať cvičiacim, výtvarnému umeniu slúžili ako „ateliéry“, cvičiaci muži slúžili ako modely. Ale približne od peloponézskej vojny (431-404) sa gymnaziá prevažne stávali základom filozofických škôl.

Ďalší nasledovaniahodný odkaz antických Grékov – oddanosť vlasti, chuť pre aktívnu športovú činnosť a zdravú súťaživosť, dostatok trénerov mládeže, dostatok športových objektov. Jednoducho mať chuť cvičiť, s kým cvičiť a kde cvičiť.

Výchova gréckej mládeže

- O spartskej a aténskej výchove – jednostrannosť verzus harmonickosť
- Pozitíva a negatíva oboch výchovných systémov
- Dôvody spartskej výchovy dievčat

Poslúžme si dvoma príkladmi výchovy gréckej mládeže: v Sparte a v Aténach, ktoré spomedzi gréckych mestských štátov (*polis*) výrazne prenikli do popredia. Obidva výchovné systémy boli determinované ekonomicko-politickými podmienkami štátu, väčšina Grékov sa prikláňala k **harmonickejšiemu** aténskemu systému.

V štáte Aténčanov sa postupne vytvorila spoločná vláda plnoprávných občanov, ktorí spravovali svoje záležitosti prostredníctvom ľudového zhromaždenia (samozrejme, len slobodných plnoprávných mužov), ľudových súdov a volených úradníkov. Atény ťažili z obchodu a rozvinutej remeselnej výroby. Naproti tomu Sparta si ako štát poľnohospodárskeho charakteru s vládou agrárnej aristokracie podržala dvojité kráľovské úrad ešte zo starých čias sťahovania Dórov, aj keď obidvaja králi boli kontrolovaní ľudovým zhromaždením, radou starších a na rok volenými piatimi *eformi* (dozorcami). V Sparte vládlo niekoľko tisíc plnoprávných občanov nad dvoma vrstvami s obmedzenými právami (*perioikovia* a *heilóti*), ktorí boli povinní starať sa o výživu plnoprávných Sparťanov. Slobodní občania sa tak mohli venovať výhradne cvičeniam v zbrani, vďaka čomu sa Sparta spočiatku stala najvýznamnejšou mocnosťou gréckeho sveta. Jej hegemoniu však v 5. stor. pred n. l. prerušili Atény.

V Sparte bola výchova orientovaná na **vojenskú** výchovu, prebiehal tu štátom riadený fyzický výcvik – *agógé*. K tomu účelu slúžili aj telesné cvičenia. Ich použitie bolo jednostranné, bez duševnej výchovy, iba malá pozornosť sa venovala rozumovej výchove (základy čítania a písania). Cvičenia boli zamerané na rozvoj zdatnosti a vojenských schopností. Ťažisko výchovy bolo vo vojenskom výcviku a otužovaní. V archaickej dobe bol spočiatku veľký priestor poskytovaný hudbe, tancu a spevu. V r. 550 pred n. l. však Sparta už venovala všetok čas čisto vojenskej výchove.

Spartskí chlapci boli do 7. roku vychovávaní v rodine, od 7. do 14 roku v **štátnych** ústavoch spoločne podľa jednotného programu. Od 12. do 15. roku boli umiestnení do skupiny vedenej staršími mladíkmi. V 12. roku chlapcom odobrali tuniku a dostali plášť, ktorý nosili po celý rok. Spávali v spoločných izbách na slamníkoch, vypchaných rákosím, keď sa previnili, boli zbičovaní. Jedlo bolo skromné a chlapci boli vyzývaní kradnúť a nenechať sa chytiť. Ako 15-roční mali skúšobný rok, prechádzali iniciačnými obradmi, skúškami odolnosti a magickými ceremoniami. Súčasťou skúšok bol život v *krypteách*, útoky na otrokov, strážna služba. Od 16. do 20. roku prechádzali *efébiou*, ako *eiréni* absolvovali naďalej vojenskú prípravu a pomáhali pri výchove mladších chlapcov. Na celú výchovu dozeral *paidonomos*. Ako 20-roční boli zaradení

do oddielu *efébov*, do 30. roku boli zaradení do vojenskej služby a iba po završení 30 roku sa stali plnoprávnymi občanmi.

Až do 60 roku boli muži stálymi členmi armády a praktizovali denné cvičenia podľa svojho zaradenia. Vo vojenských táboroch boli dospelí muži podrobení stálemu tvrdému vojenskému výcviku a tu strávili prevažnú časť svojho života. Týmto všeobecným výcvikom **všetkých** slobodných Sparťanov bola prelomená zásada výlučnosti aristokracie vo výcviku.

Cieľom výchovy v Sparte bola výchova k úplnej oddanosti voči štátu a slepá poslušnosť. Mladíci boli vedení k disciplíne, rozvíjaniu sily, odolnosti, prekonávaniu únavy, chladu, hladu, bolesti. Každoročné skúšky pozostávali aj z pretekov v behu, skokoch, hodoch. Táto koncepcia sa pozitívne prejavila na olympijských hrách, kde bolo v rokoch 720 - 576 pred n. l. medzi 80 víťazmi 46 olympionikov zo Sparty.

Pozitívom spartského systému bola spoločná štátna výchova pre všetkých, vrátane **dievčat**. Tie mali menej tvrdšiu výchovu, ale pretekali a cvičili sa v behoch, hodoch, skokoch, zápasoch, súčasťou bol nácvik tancov. Cieľom takejto výchovy bolo vychovať silné a zdravé ženy, rodičky zdatných bojovníkov.

Ak by sa spartský chlapec presťahoval do Atén, musel by si zvyknúť na iný spôsob výchovy. V Aténach bola zameraná na **všestrannejší** rozvoj. Požadovala sa nielen fyzická, ale aj mravná a rozumová vyspelosť. Obsah tvorili tri disciplíny: *gramatika* (písanie, čítanie, recitácia, aritmetika), *muzika* (spev a hra na hudobné nástroje, hlavne na *kitharu* a *aulos* - flautu či píšťalu), *gymnastika*. Výchova nebola štátna, ale **súkromná**, náklady na vzdelanie neplatil štát, ale rodičia. Dieťa do školy sprevádzal *paidagógos*, otrok, ktorý mohol vstúpiť aj do triedy a jeho úlohou bolo naučiť dieťa dobrým mravom.

Do 7 roku boli deti vychovávané doma. Od 7. do 14. roku sa ako gramatisti učili písaniu, čítaniu, rátaniu a hudbe. Od 14. roku cvičili v palaistre. Tam cvičili nahí za zvukov píšťaly, učili sa disciplínam *pentatlonu* (päťboja), absolvovali brannú výchovu a hry. Gymnastika predstavovala asi 50% celej výchovy. Chlapcov 10 až 16-ročných učil *paidotribés* (cvičiteľ), 16 až 18-ročných *gymnastés* (tréner). Ďalšími vychovávateľmi boli *aleiptés* (de facto masér a ošetrovateľ), *grammatikos*, *kitharistés* a ďalší špecialisti, napr. *akontisti* (pre hod oštepom), *toxoti* (pre lukostreľbu) a pod.

V 18. roku sa mladík stal dospelým. Vo veku 18 až 20 rokov navštevovali mladíci efébiu, kde prešli vojenským výcvikom a službou (prvý rok šerm, lukostreľba, hod oštepom, jazda na koni a s bojovým vozom, druhý rok verejné súťaže a po úspešných skúškach zaradenie do vojenských oddielov). V gymnáziách pokračovala telesná

príprava a príprava na verejné preteky. Učila sa tu však aj filozofia, politika, literatúra a rétorika. Do komplexu gymnázií patrili nielen palaistra, ale aj štadióny, prípadne *hipodrómy*, ako aj študovne a knižnice.

Vyučovanie v gréckom gymnáziu

Ďalšie antické odporúčenie – budme kalokagatickí na aténsky spôsob! No nielen chlapci, ale aj dievčatá!

Cieľom aténskej výchovy bol uvedomelý občan, harmonicky - teda gymnicky, gramaticky a múzicky - vzdelaný jednotlivec. Za negatívum aténskeho systému treba považovať **absenciu** výchovy dievčat.

Panhelénske hry

- Čo predchádzalo panhelénskym hrám
- Všetky grécke hry nepatrili všetkým Grékom
- Božskí patróni – Zeus, Apolón, Poseidon, Aténa
- Dievčatá áno, vydaté ženy nie
- Periodonik – titul titulov

Na demonštráciu svojej fyzickej a športovej pripravenosti mali Gréci dostatok príležitostí na **Panhelénskych** (všegréckych) **hrách**. Hry boli spojené s náboženským kultom a ich súčasťou boli športové a umelecké súťaže (tie mali v Delfách dokonca prevahu nad súťažami v športe, v Nemei sa súťažilo v hudbe, recitácii a maliarstve, v Istmii v hre na kitharu, v Aténach na flautu, kitharu a spev, dokonca nechýbala súťaž mužskej krásy). Podľa Homérovho diela týmto hrám predchádzali hry, ktoré zorganizovali **Achilles** na pamiatku Patrokla (*Ilias*, 28. spev) a **Antinos** pre rozptýlenie **Odysea** (*Odyseia*, 7. spev).

Správy o panhelénskych hrách sa zachovali vďaka dielam gréckej literatúry. Básnik **Pindaros** (518-446) písal *eponikie* (triumfálne ódy), zhromaždené do 4 kníh, z ktorých

každá bola venovaná jedným z veľkých hier - **Olympijským** v Olympii, **Pýtijským** v Delfách, **Nemejským** v Nemei a **Istmickým** v Istmii. **Pausanias**, cestovateľ z 2. st. n. l., popísal tieto hry v diele *Cesta po Grécku*.

Ale aj ďalších mestách sa konali podobné hry, napr. v Aténach **Panaténajské**. Panhelénske hry neboli iba jednoúčelové oslavy, ale boli súčasťou a **verejnou prezentáciou** celého prepracovaného výchovného systému. Tieto hry umocňovali **helenistickú integráciu** rozdrobených gréckych mestských štátov, široko roztrúsených v oblasti Stredomoria. Stretávali sa tu filozofi, literáti, rečníci, politici, podpísali sa tu politické zmluvy a dojednávali obchody.

Dievčatá mali právo zúčastniť sa hier iba ako diváčky, ale vydatým ženám bol vstup na hry zakázaný. Ženy však mali svoje hry - **héraie**, ktoré sa konali v Argu na ostrove Samos, ako aj v Olympii. Tu však skôr išlo o oslavu plodnosti a beh na skrátenu štadión (jeho dĺžka bola v jednotlivých mestských štátoch rozdielna) bol súčasťou obradov, nie súťažnou disciplínou.

Beh dievčat na skrátenu dĺžku stadionu (bronzová soška, asi 520-510 pred. n. l.)

Prehľad jednotlivých hier poskytuje stručná tabuľka:

Hry	Olympijské	Pýtijské	Istmické	Nemejské	Panaténajské
prvé známe	776 pred n. l.	582 pred n. l.	582 (?) pred n. l.	573 pred n. l.	566 pred n. l. (?)
božstvo	Zeus	Apolón	Poseidon	Zeus	Aténa
2-4-ročná periodičita	1. rok (napr. 200. n. l.)	3. rok olympiády (202)	2. a 4. rok olympiády (201 a 203)	2. a 4. rok olympiády (201 a 203)	každoročne, každý 4. rok tzv. veľké hry (v 3. roku olympiády)
termín	júl	august - sept.	apríl - máj	apríl - máj	
počet dní	5 - 7	7, 5 pre súťaže	7, 5 pre súťaže	7, 5 pre súťaže	6
gymnické súťaže	behy (4) pentatlon box zápas pankracion dostihy preteky vozov	behy pentatlon zápas preteky vozov	behy pentatlon preteky vozov	behy pentatlon preteky vozov	behy zápas box preteky vozov preteky veslíc beh s pochodňou

Dioví boli zasvätené hry v Olympii a v Nemei

Štadión v Delfách

Štadión v Nemei

Ten, kto zvíťazil na **všetkých** panhelénskych hrách sa hrdil titulom *periodonik*. Prirodzene, víťazstvá, zaručujúce bohatú odmenu, postupne začali patriť iba profesionálnym atlétom.

Takže odpoveď na otázku – prečo zo starovekých národov práve Gréci organizovali športové súťaže a kde ich organizovali - už poznáme. Prichodí venovať sa miestu, kde sa konali **najstaršie a najslávnejšie** z panhelénskych hier – olympijské hry.

Dejisko olympijských hier

- Olympia nie je Olymp
- Eukarpos – úrodný kraj aj pre šport starovekých Grékov
- Najslávnejšie hry antického sveta
- Prvé antické olympijské hry – východiskový bod gréckej chronológie
- Legendy a fakty o olympijských hrách

Severozápadný Peloponéz

Olympia, ktorú si mnohí mýlia s Olympom, najvyšším vrchom Grécka a podľa legend sídlom starogréckych božstiev, leží v severozápadnej časti Peloponézu v krajine Elis pod Kronovým vrchom.

Olympiu lemujú rieky Alfeios a Kladeos a ich zásluhou to v staroveku bola úrodná krajina, oprávnene nazývaná *eukarpos* (úrodná).

Krajina Olympie

Olympia bola už v 2. tisícročí pred n. l. kultovým miestom uctievania božstiev. Spočiatku tu boli uctievané vegetačné božstvá: Artemis, a Afrodita, ale aj Demeter a bohyňa zeme Gaia, postupne pribudla Héra i Herakles. Neskôr bola zasvätená najvyššiemu božstvu –Diovi Olympijskému.

Slávnosti v Olympii mali spočiatku iba **náboženský** charakter. Tristo rokov Olympia bola len svätyňou lokálneho významu a zároveň slúžila aj ako veštiareň Dia Olympijského. Význam Olympie vzrástol na prelome 8. a 7. storočia pred n. l. Až potom sa stala dejiskom **atletického** merania síl a ešte neskoršie aj dejiskom **umeleckých** súťaží. Postupne sa stala obľúbeným miestom stretnutia všetkých vysťahovaných Grékov – tých, ktorí odišli do kolónií zakladať nové grécke osady – s tými, ktorí zostali v materiskom Grécku. Gréci svoje kultové slávnosti nazývali *panégyris* – slávnostné zhromaždenie všetkých Grékov. Mnohé obetné dary v Olympii pochádzajú práve z kolónií,

boli uložené na úpätí Kronovho pahorku v tzv. pokladniciach obcí, o ktorých sa ešte zmienime. Najmenej 8 z 11 pokladníc patrilo práve mestám z kolónií. Prvé pokladnice sú asi z polovice 7. st. pred n. l. a boli z dreva a hlíny.

Hry v Olympii ako náboženské slávnosti, športové a umelecké súťaže na počesť najvyššieho boha Dia postupne nadobudli pre Grékov **mimoriadny** význam. Potvrďuje to fakt, že rok 776 pred n. l. (prvé doložené hry) sa stal východiskovým bodom gréckej **chronológie**. Zdá sa, že v Olympii športové pretekánie postupne zatlačilo do pozadia náboženské obrady, lebo tie zostávali prakticky nemenné, kým športový program sa neustále rozširoval.

Olympijské hry sa stali výrazom **národnej jednoty** a kultúrnej vyspelosti Grékov. Olympia mala význam ekonomický – znamenala príchod obchodníkov, rozvinuté trhy uzatváranie obchodných zmlúv. Nezanedbateľný bol politický význam hier – práve tu sa upevňovali styky medzi jednotlivými mestskými štátmi, práve v Olympii prebiehali nespočetné politické jednania. Olympia sa stala **symbolom svornosti** medzi gréckymi obcami a v roku 476 pred n. l., krátko po slávnom víťazstve nad Peržanmi, sa prvýkrát v Olympii objavuje heslo ekecheiria – „svätý mier“.

Do Olympie prichádzali vedci a umelci, aby tu predstavovali svoje diela a pozdvihli význam hier o vedecké a kultúrne hodnoty.

Podľa výpočtov filozofa **Hippia** (asi 400 pred n. l.), autora ranných dejín Olympie, sa prvé hry, doložené menom víťaza v behu, mali konať r. 776 pred n. l. Pravda, Hippias sa neopieral o autentické pramene a vierohodnosť jeho tvrdení musíme brať s rezervou.

O vzniku olympijských hier existuje viacero teórií, legend a mýtov. Zrodenie hier je spájané s kultom oslavy mŕtvych, prípadne so spomínanými oslavami na počesť plodnosti a vegetácie, alebo s iniciačnými slávnosťami – zasväcovaním mladíkov medzi dospelých.

Podľa mýtov za zakladateľov olympijských hier sa najčastejšie uvádza **Herakles**, Diovy syn, a **Pelops**, ktorého vláda začala v Píse a jeho sláva a chrabrosť boli známe na celom polostrove, ktorý bol po ňom pomenovaný – *Peloponnes*, čiže ostrov Pelopov. S Heraklom je spätá povest' o jednom z jeho 12 hrdinských činov, ktoré dostal ako úlohu od mykénskeho kráľa Eurystea – s vyčistením stajní kráľa Augiáša. Keď mu kráľ odmietol zaplatiť, porazil ho v bitke a na pamiatku tohto činu sa v 13. stor. pred n. l. začali konať v Olympii slávnosti. Podľa Pindara ich Hérakles zasvätil svojmu božskému otcovi, ktorý ho splodil s pozemšťankou **Alkménou**, tyrinskou kráľovnou.

Iný mýtus hovorí o pizanskom kráľovi Oinomaovi, synovi boha vojny Area, jeho krásnej dcére Hippodamei a Pelopovi. Oinomaos svoju dcéru nechcel vydať, lebo podľa veštby by ho mal jej manžel pozbaviť života. Oinomaos mal zázračné kone, ktoré mu daroval jeho božský otec, a výborne jazdil na dvojkoľosovom voze. Preto svoju dcéru sľúbil tomu, kto ho v rýchlostných pretekoch vozov porazí. Mal však podmienku – víťaz má právo prebodnúť porazeného oštepom. Oinomaos takto pripravil o život trinásť nápadníkov svojej dcéry, až narazil na Pelopa, ktorý sa tiež zaľúbil do krásnej devy. Pelops vedel, že majiteľa zázračného záprahu normálne neporazí, preto sa rozhodol premôcť kráľa ľstou. Podplatil jeho vozataja, ten poškodil osku voza svojho pána, takže Oinomaos v cieľovej rovinke havaroval. Pelops podľa dohody zlikvidoval svokra, slávnostne ho pochoval a získal Hippodameu za ženu. Na túto počesť začal Pelops usporadúvať hry v pretekoch vozov, čo vraj bol zárodok antických olympijských hier.

Preteký bojových vozov, v akých Pelops zvíťazil

Podľa linej legendy hry načas zapadli do zabudnutia a boli obnovené z iniciatívy elidského kráľa **Ifita**, ktorý chcel zastaviť krvavé boje medzi Grékmi. Na pokyn delfskej veštiarne Ifitos obnovil olympijské hry, spojil so spartským vodcom **Lykurgom** a pízskym kráľom **Kleostenom**, aby uzavreli zmluvu o všeobecnom posvätnom mieri - ekecheirii. Zmluva bola zapísaná na posvätnom

disku, uloženom v Hérinom chráme: „*Olympia je sväté miesto. Ak sa niekto odváži na toto miesto s ozbrojenou mocou, nezostane takýto zločin bez pomsty*“.

Hérin chrám v Olympii...

...kde sa od r. 1936 zapaluje oheň olympijských štafiet, smerujúcich do dejiska novovekých olympijských hier

Obráťme však pozornosť od legend na hodnovernejšie údaje. Najsystematickejší prehľad o hrách zanechali **Strabón** (63 pred n. l.-19 n. l.) a spomínaný Pausanias. Bez diela tohto rímskeho architekta (*Cesta po Grécku*) a jeho popisov sôch, nápisov a stavieb v Olympii by archeológovia dokázali identifikovať len málo pamiatok. Ale aj zmienený Pindaros vo svojich oslavných ódach na víťazov panhelénskych hier podáva vierohodné správy o dôležitých činoch a udalostiach z obdobia starších dejín Olympie.

V novoveku sa o podrobné spoznanie Olympie zaslúžili anglickí, francúzski a nemeckí archeológovia v 18. a 19. storočí. V r. 1766 anglický bádateľ **Richard Chandler** objavil trosky Diovh chrámu, ktorý omylom považoval za stadión. Chrám r. 1787 identifikoval Francúz **Fauvel**.

Diov chrám...
...a jeho pozostatky

Od r. 1828 nasledovali prvé plánované výkopy francúzskej expedície. Najväčší podiel na objavení Olympie má však nemecký profesor **Ernest Curtius** so svojimi spolupracovníkmi, ktorí v rokoch 1875 - 1881 odkryli všetky základné lokality, s výnimkou hipodrómu. Systematické vykopávky pokračujú dodnes a vedci odkrývajú stále nové objekty a artefakty.

V Olympii objavili archeológovia mnoho cenných sôch, napr. boha Herma s malým Dionýziom (okolo 340 pred n. l.)

V prípade spájania športových súťaží s náboženskými obradmi si môžeme starogrécky vzor upraviť – nech sa športovanie stane našim náboženstvom, ku ktorému sa modlíme športovými aktivitami!

Olympia a jej stavby

- Olympia – najkrajší archeologický park na svete, chrám božstiev i chrám športu
- Od svätyne ku komplexu športových stavieb a zariadení
- 12 storočí budovania Olympie
- Kde bolo jediné čestné miesto pre ženu?
- Leonidaion – najväčšia stavba Olympie

Takto vyzerala Olympia

Olympijské zariadenia sa pod Kronovým vrchom budovali od 11. stor. pred n. l. až do 2. stor. n. l. Územie svätyne bolo okolo r. 700 pred n. l. zväčšené, aby mohlo prijať rastúci počet návštevníkov, zároveň bol posunutý a upravený štadión, o niečo neskôr vznikol južne od

neho hipodrómu. Ležali východne od centra Olympie, ktorým bol *Altis* (odvodené od slova *alsos*, čiže háj) – posvätný okrsk v tvare nepravidelného štvoruholníka (asi 220 m x 150 m).

V Altise boli tri chrámy – **Dia Olympijského**, jeho božskej sestry a manželky **Héry** – *Héraion* (pred ktorým sa v súčasnosti zapaľuje olympijský oheň) a **Chrám matky bohov**. Héraion bol vybudovaný okolo r. 600 pred n. l., chrám Matky bohov alebo **Démeter** asi r. 400 pred n. l.

Centrálnu stavbu posvätného okrsku predstavoval Diov chrám. Postavili ho Eliďania v rokoch 468-456 pred n. l. a jeho staviteľom bol elidský rodák **Libón**.

Bol to **najväčší** chrám na Peloponéze a po aténskom Partenóne druhý najväčší grécky chrám. Jeho pôdorys mal rozmery 28 x 64 m, stĺpy boli vysoké 20 m. Jadro stavby, obklopené stĺporadím, bolo rozčlenené na tri časti. Do hlavnej miestnosti *cella* sa vstupovalo od východu predsieňou – *pronáos*. Tu sa nachádzali votívne dary, v celle bola 12 metrov vysoká kolosálna socha Dia, ako ju vidíme na obrázku.

Diova socha zo zlata a slonoviny bola dielom najslávnejšieho gréckeho sochára **Feidia** (okolo 495-425) a patrila k siedmim divom starovekého sveta – jediným, ktorý vytvoril jednotlivec. Nebola však kultovou sochou, ale ďakovným darom Eliďanov tomuto bohu.

Sochársku výzdobu chrámu tvorili aj štíty Diovho chrámu – východný zobrazoval Pelopov súboj s Oinomaom, západný štít boj Kentaurov s Lapitmi. Užšie strany celly zdobilo 12 štvorcových reliéfnych tabúl – *metóp*, ktoré znázorňovali 12 Heraklových hrdinských činov. Pred vchodom na východnej strane sa týčila pozlátená socha bohyně víťazstva Niké.

Niké, bohynia víťazstva

Vráťme sa ešte do chrámu, v predsieni sa konal obrad počty víťazom, dekorovanie atlétov vencami. Za cellou v západnej časti bola ďalšia miestnosť *opisthodomos*, kde vystupovali a prednášali známe osobnosti, napr. historik **Hérodotos** (asi 484-425). V chráme boli uložené normované štíty pre bežeckú súťaž ťažkoodencov.

Maketa Olympie

Skúsme sa orientovať podľa obrázka. Keď sa vydáme na prehliadku Altisu od Di-
ovho chrámu, severne od neho stál Diov *obetný oltár* v tvare zrezaného kužeľa. Bol na-
víšený z popola, ktorý sa hromadil pri obetnom ohni, dosahoval výšku 6,5 m, obvod
meral 37 m. Oltár bol tiež miestom veštby. Naľavo od oltára bol päťuholníkový Pelo-
pov hrob – *Pelopeion*. Severne od tejto mohyly sa nachádzal Hérin chrám, naľavo su-
sedil okrúhly chrám *Filippeion*. Severne nad týmito dvoma stavbami je *Prytaneion* - síd-
lo správcov Olympie. Napravo od Hérinho chrámu stála zrejme posledná významná
stavba - fontána *Nymfaion* (približne 160 n. l.). V čase letných horúčav, kedy sa konali
hry, bola totiž otázka pitnej vody veľmi dôležitá. O tú sa dovtedy starali dočasné stud-
ne, 4-7 m hlboké, ktoré využívali zásoby spodnej vody.

Nymfaion, v pozadí Hérin chrám

Vpravo od fontány stálo na terase 11 po-
kladníc obcí, o ktorých sme sa už zmienili a do
ktorých si jednotlivé mestá ukladali svoje po-
klady. Pred nimi boli podstavce tzv. pokuto-
vých sôch, ktoré museli dať zhotoviť na vlast-
né náklady súťažiaci, čo porušili pravidlá.

Pokutové sochy, vpravo krypté - vchod
na štadión

Za pokladnicami smerom
na sever sa týči Kronov paho-
rok, odkiaľ mali diváci dobrý
výhľad. Kolmo k pokladniciam
na východnej strane Altisu stála
Kolonáda Echa.

Ďalšie stavby stáli mimo Al-
tisu, obohnaného nízkym mú-
rom. Na južnej strane bol

Buleuterion, sídlo „Rady Elidňanov“. Medzi dvoma budovami so zaoblenou vý-
chodnou stranou bola štvorcová stavba, kde športovci skladali Diovi *Horkiovi* prísah-
u, že budú bojovať čestne.

Buleuterion

Leonidaion

Ďalej tu boli postavené južné kúpele a južná *stoa* (kolonáda). Najväčšou stavbou Olympie bol hotel pre vzácných hostí – *Leonidaion*.

Miesto, kde stála Feidiova sochárska dielňa

Nad hotelom na západnej strane stáli ďalšie stavby - sídlo správy svätyne v miestach Feidiovej dielne, kde bol neskôr vybudovaný kresťanský chrám.

Pozostatky gymnázia...

Severne od tohto miesta boli *gymnasión* s miestnosťami pre duchovnú výučbu i cvičenia, a *palaistra*, kde sa pripravovali atléti na olympijské súťaže.

... a palaistry

Ďalej na východnej strane stáli viacúčelové budovy s jedálňami a kúpeľmi. Juhovýchodne od hotela archeológovia nedávno odkryli tehlové budovy so strediskom pre atlétov, ktoré začali stavať na podnet cisára Neróna (na makete ešte nezobrazené).

Tzv. Nerónov dom, stredisko atlétov

Z Altisu (na obr. makety pravý horný roh) sa vchádzalo na štadión cez tunel *krypté* (tajný, neviditeľný).

Na štadióne prebiehali všetky atletické súťaže - behy, päťboj, zápas, box a všeboj. Štadión tvoril pieskom posypaný obdĺžnik dlhý 200 a široký 34,6 metrov, šírka jednej trate bola asi 128 centimetrov. Pôvodný štadión z archaickej

doby sa dvakrát posunul smerom na východ a mal kapacitu 40 000 divákov. Na južnej pozdĺžnej strane bola kamenná tribúnka pre zbor rozhodcov - *helanodikov*, na náprotivnej strane kamenné kreslo pre kňazku bohyně **Demetry Chamyny** (prakticky jedinej ženy v hľadisku). Plocha štadióna bola posypaná pieskom, čo sťažovalo beh.

Ako štartovacie bloky slúžila kamenná doska s ryhami, na konci každej bežeckej trate boli obrátkové stĺpy.

Štadión nemal vybudované hľadisko, pre divákov slúžilo úpätie Kronovho pahorku, ďalšie miesta poskytovala 4 m vysoká stupňovitá oporná stena. Potom v 70. rokoch 5. stor. pred n. l., v rámci rozsiahlej prestavby svätyne, súčasne s výstavbou Diovhó chrámu, bol na východnej strane medzi kolonádou Echa a štadiónom vytvorený vysoký val ako dvojité tribúny. Západný svah tvoril súčasť divadla (miesta medzi Diovým chrámom a kolonádou), východný svah slúžil divákovi športových súťaží na štadióne.

Hipické súťaže v pretekoch koňov a vozov so záprahom sa konali na hipodróme, ktorý dosiaľ leží pod hrubou vrstvou zeme. Nachádzal sa južne od štadióna. Jazdci na koňoch a vozoch pretekali na trati v tvare U, s bariérou v strede, aby nedochádzalo k zrážkam protiúdcich vozov. Diváci sledovali preteky z tribúny. Štartovalo sa zo špeciálneho zariadenia trojuholníkového pôdorysu po spustení závery. Na opačnom konci oproti štartu bola *nyssa* (kruhový oltár) zvaný postrach koní, lebo pri obrátkach okolo neho dochádzalo k zrážkam a smrteľným úrazom. Preto aktérmi pretekov boli prevažne sluhovia alebo otroci majiteľov koní a vozov, avšak víťazstvo pripadlo majiteľom. Z pôvodných ôsmich disciplín sa udržalo šesť: na vozoch so štvorzáprahom a dvojzáprahom koní a žrebčov, ako aj preteky jazdcov na koňoch a žrebcoch.

Na záver prehliadky dodajme, že Olympia bola vyzdobená najlepšimi dielami gréckeho umenia. Celý okrsok zdobili sochy olympijských víťazov a sochy boha Dia, vrátane spomínaných pokutových sôch.

Keď vieme, že Olympia disponovala štadiónom, hipodrómom, gymnáziom, palaistrou, bazénmi a ďalšími zariadeniami pre atlétov, môžeme si nad súčasným stavom u nás iba povzdychnúť: kým v Olympii športových objektov neustále pribúdalo, na Slovensku ich skôr ubúda...

Vývoj hier, ich športov a pravidiel

- Olympijská história dlhá dvanásť storočí – 1169 rokov a 293 krát
- Olympiáda – štvorročné obdobie od začiatku hier po začiatok nasledujúcich hier
- 1500 rokov odmlky
- Kto a prečo zakázal olympijské hry
- Koľko dní trvali hry v Olympii?
- Najkrajší muži Helady
- Helanodikovia a nomofylaci
- Olympijská vrchnosť

Hry v Olympii prešli vo svojej takmer 1200 ročnej histórii vlastným vývojom, takže ich periodizácia je logická. Veď sa dožili 1169 rokov a konali sa celkom 293 razy. Konali sa každé štyri roky, štvorročné obdobie od začiatku hier po začiatok nasledujúcich hier sa nazýva *olympiáda*. Pre porovnanie uvádzame dve periodizácie, au-

torom prvej (celkovej) je maďarský historik **Ferencz Mezö** (1885-1961), k druhej sa prikláňa veľký znalec antiky a antických olympijských hier **Vojtech Zamarovský** (1919-2006).

I. Pravek hier	do 776 pred n. l.	I. Archaická doba	776 - 500 pred n. l.
II. Vplyv Sparty	776 - 468 pred n. l.	II. Klasická doba	500 - 338 pred n. l.
III. Zlatý vek	468 - 400 pred n. l.	III. Helenistická doba	338 - 146 pred n. l.
IV. Strieborný vek	400 - 338 pred n. l.	IV. Grécko - rímska doba	146 - 393 n. l.
V. Úpadok hier	338 - 393 n. l.		
VI. Prestávka	393 - 1896		
VII. Moderné OH	od 1896		

V roku 393 n. l. (niektoré pramene uvádzajú aj rok 391) východný cisár **Theodózius I.** (346-395) zakázal návštevy pohanských chrámov a modloslužieb v Rímskej ríši, vrátane olympijských hier. Pritom je paradoxné, že cisár Teodózius I. surové gladiátorské hry na rozdiel od olympijských nezakázal, lebo neboli zasvätené pohanskému božstvu. V roku 406 zákaz zopakoval jeho vnuk **Teodózius II.**, v roku 426 vyšiel jeho ďalší edikt, v ktorom výslovne zakázal olympijské modly. Stavby v Olympii boli zbúrané a dielo skazy dovŕšili živelné pohromy v rokoch 522 a 551.

Ale antické olympijské hry celkom nezapadli do zabudnutia. Asi v r. 1450 vyšlo dielo **Mateusa Plamieriho** *O olympijských hrách*, koncom 15. stor. **Virgilius Polydorus** publikoval prácu *O posvätných hrách starých Grékov*, zmienky o hrách v Olympii nachádzame u **Jana Amosa Komenského** v jeho *Všeobecnej náprave*, ako aj v spise **Hieronyma Mercuriala** *De arte gymnastica libri sex* (*Šesť kníh o umení gymnastickom*). V rokoch 1772–1779 organizoval nemecký filantropista **Johann Ch. GutsMuths** tzv. olympijské hry na panstve sasko-anhaltského vojvodu **Leopolda Fridricha** v Dessau. V roku 1804 založil anglický dôstojník **Robert Dover** v Gotswoode Anglické olympijské hry, ktoré sa udržali takmer sto rokov. V Anglicku boli v roku 1850 „olympijské hry“ usporiadané Winlockskou olympijskou spoločnosťou. V samotnom Grécku sa pokúsili o zorganizovanie olympijských hier roku 1838 v Pyrgose. Zásluhou obchodníka **Evangelu Zappasa** sa podobné pokusy konali v rokoch 1859, 1870, 1875 a 1889, všetky však mali ráz obyčajných púfových atrakcií.

V prvých storočiach existencie Olympie boli športové súťaže, pokiaľ vôbec existovali, len okrajovým javom. Športový program bol spočiatku jednoduchý a trval **jeden deň**. Okrem náboženských obradov prebiehali iba preteky v behu na 1 štadión, čiže

dromos. Postupne pribúdali ďalšie disciplíny a program hier sa najprv rozšíril na **dva dni** (po 23. hrách r. 688 pred n. l.), neskôr na **päť dní** (po 77. hrách r. 472 pred n. l.) a niektorí autori hovoria až o 7 dňoch.

Technika jednotlivých disciplín a pravidlá sa od súčasných pochopiteľne odlišujú. Ako už vieme, atletické súťaže prebiehali na štadióne, jazdecké a vozatajské na hipodróme.

1. Dromos, stadion, stadiodromos (beh)

Hlavná disciplína atletického a vojenského výcviku. Tento beh na vzdialenosť jedného štádia (192,27 m) bol pôvodne jedinou disciplínou olympijských hier a zostal **hlavnými** pretekmi. Menom jeho víťaza sa označovala celá olympiáda. V rozbehoch či finále bolo zaujímavé iba prvé miesto, čas sa pochopiteľne nemeral. Pri všetkých behoch sa oceňoval okrem prvenstva aj štýl. Poľský autor **Jan Parandowski** v diele *Olympijský disk* napísal, že bežec v každom okamihu musel vyzeráť tak, že keby náhle skamenel, musel by vyzeráť ako krásna socha. Pri krátkych behoch šprintéri robili dlhé vysoké kroky, telo mali naklonené dopredu, švihali pažami až do výšky hlavy a dlane mali otvorené. Štartovalo a zo žliabkov na kmennom prahu, povel na štart sa dával pravdepodobne zatrúbením. Pôvodne bežali atléti v bedrových rúškach, ale na 15. hrách (720 pred n. l.) víťaz **Orsippos** z Megary rúško počas behu zahodil alebo stratil a od tých čias atléti pretekali nahý (a pravdaže bosí).

2. Diaulos (dvojitý beh)

Pri tomto i vytrvalostnom behu robili bežci na konci svojej trate obrátku (nebehali teda okruhy), pričom cieľ bol vždy na západnej strane štadióna.

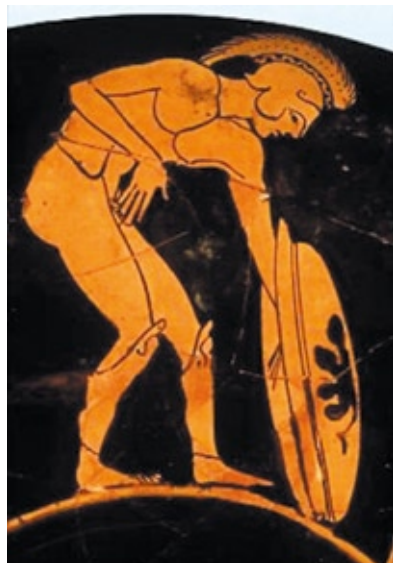

3. Dolichos, dolichodromos (dlhý beh)

Jeho dĺžka bola rozličná, od 7 do 24 štádií (od 1356 do 4615 m). Pri behu mali pretekári telo vzpriamené, hrud' vypnutú, kroky kratšie a nižšie, švihy paží miernejšie a ruky zovreté do pästí.

4. Hoplítodromos (beh ťažkoodencov)

Ťažkoodenci bežali pôvodne v plnej zbroji (ale bez meča a kopije), napokon pretekali len s bronzovým štítom, ako vidíme na obrázku. Na rozdiel od vysokého štartu ostatných bežcov štartovali z pokľaku a bežali v „sedavom“ štýle. Bola to záverečná disciplína olympijských hier, jej víťaz bol nazývaný „najstatočnejší z Grékov“.

Ťažkoodenec

5. Palé (zápas)

Zápas bol aj súčasťou päťboja, hlavne však samostatnou disciplínou. Išlo o kombináciu súčasného klasického štýlu s voľným štýlom. V starovekom Grécku sa ustálili dve hlavné formy zápasu – *ortopalé* alebo *stadaipalé* (rovný alebo vzpriamený štýl), a *katopalé* či *kylisis* (prízemný alebo váľavý štýl). Na olympijských hrách sa súťažilo vzpriameným štýlom. Zápasilo sa bez časového limitu a hmotnostných kategórií, zvíťazil ten, ktorý donútil súpera trikrát sa dotknúť zeme inou časťou tela ako chodidlom. Existoval aj štýl *katopalé* (váľavý) a zápasilo sa až do vzdania sa

jedného zo zápasníkov, prípadne pre neschopnosť pokračovať v zápase. Vzdanie sa oznamoval zápasník zdvihnutím ukazováka alebo prostredníka. Pravidlá neboli nikdy presne spísané, ale všeobecne platilo, že sa nesmeli dávať údery a používať chmaty na pohlavné orgány, zakázané bolo ohrozovať oči, hrýzť a škriabať. Naopak, dovolené bolo škrtenie, vykrúcanie prstov, podtrhnutie nôh.

Vzpriamený štýl zápasníkov

Zápasiská mali štvorcový alebo obdĺžnikový tvar (ich presné rozmery nepoznáme), pri vzpriamenom štýle sa viedol súboj v nehlbokej jame, pri váľavom na mäkkej pôde poliatej vodou.

6. Pygmé, pyx (box)

V boxe mali spočiatku súperi holé päste, potom používali mäkké remence, neskôr remence z tvrdej kože, v úpadkovom období s vloženými kostenými či kovovými hrotmi.

Boxeri mohli používať všetko okrem chmatov, držania súpera

a úderov na pohlavné orgány. Dovoľoval však údery pod pás, do tyla i na slabiny. Súboj bol časovo neobmedzený a skončil neschopnosťou boxera pokračovať v boji, alebo vzdaním sa.

V prípade nerozhodného súboja sa použila forma *klimax* (vystupňovanie), čiže striedavé prijatie úderu bez krytia až do konečného rozhodnutia, novodobého knokautu. Viaceré súboje v Olympii, napriek tomu, že tam neprevládala najsurovší spôsob boja, skončili smrteľnými úrazmi. Boxovalo sa vo vyhradenom priestore, posypanom pieskom. V tréningu sa používali zavesené vrecia naplnené pieskom.

7. Pankration (všeboj)

Bol to najsurovší šport, kombinujúci zápas a box. Pravidlá dovoľovali všetky zápasnícke chmaty a všetky boxerské údery, zakázané boli iba útoky na pohlavné orgány a oči, hryzenie, škriabanie a nepoužívali sa pästné remence (podľa toho na sochách či maľbách rozoznáme pankratistov od boxerov). Bojovalo sa vo vzpriamenej polohe *ano* či *orthostaden*,

resp. vo váľavej, prízemnej - *kato*. Nie je isté, akou formou sa bojovalo v Olympii. V každom prípade išlo o časovo nelimitovaný súboj, ktorý končil vzdaním sa alebo neschopnosťou pokračovať v boji. Zápasisko bývalo rovnaké ako pri váľavom zápase.

Tieto „ťažkoatletické“ súťaže sa konali vylučovacím systémom vyžrebovaných dvojíc. V prípade nepárneho počtu ostal jeden ako *efedros*, čiže čakajúci. Mohlo sa stať, že takýto šťastlivec sa bez boja dostal až do finále...

8. Pentatlón (päťboj)

Bol **najvšestrannejšou** súťažou a Aristoteles sa vyjadril, že harmonicky vyvinutí päťbojáři sú najkrajší chlapi Helady. Na spôsob hodnotenia sú viaceré interpretácie, poradie disciplín takisto presne nepoznáme, poslednou bol pravdepodobne zápas. Súčasťou päťboja boli atletické disciplíny - beh na jeden štadión, skok do diaľky, hod oštepom, hod diskom a „ťažkoatletický“ zápas. Na celkové víťazstvo pravdepodobne stačilo, ak pretekár získal prvenstvo v troch súťažiach a stal sa *triaktér* – trojnásobný víťaz.

8.1. Dromos

„Jednoduchý beh“ na jeden štadión bol podobne ako zápas samostatnou disciplínou i súčasťou päťboja.

8.2. Halma (skok do diaľky)

Do diaľky skákali pretekári z krátkeho rozbehu, s *haltérami* - činkami v oboch rukách. Činky vážili 1 až 5 kg, švih s nimi prispieval k zvýšeniu odrazovej rýchlosti a uhlu vzletu, počas letu zabraňoval rotácii tela, odhodením v poslednej fáze letu predlžoval doskok. Rozbeh bol v porovnaní s dneškom oveľa kratší. Nie je zrejmé, či o umiestnení rozhodoval najdlhší skok alebo súčet dĺžok všetkých skokov, prípadne viacskok.

8.3. Diskos (hod diskom)

Diskári hádzali diskom, ktorý bol spravidla z bronzu, z *bal-bisu* – vyvýšeného štvorcového miesta. Dopad sa označoval kolíkom. Je pravdepodobné, že atléti už používali otočku, aj keď nemecký historik Decker tvrdí opak. Pravdepodobne každý súťažiaci mal právo na tri pokusy.

8.4. Akontion (hod oštepom)

Päťbojársky oštep sa vyvinul z bojovej a loveckej zbrane a nazýval sa *doros*. Bol samozrejme ľahší a kratší než súčasný pretekársky oštep, dlhý bol asi ako človek a hrubý ako prst. Na mieste úchopu bol vybavený slučkou z tenkého remien-

ka asi 40 cm dlhým, do ktorého si vrhač zasunul prostredník a ukazovák. Tým zvýšil impulz odhodu a stabilitu letu rotáciou okolo pozdĺžnej osi oštepú. Tento spôsob vraj až strojnásoboval dĺžku hodu. Oštepom sa hádzalo do diaľky horným i dolným oblúkom z rozbehu.

8.5. Palé

Zápas päťbojárov sa konal ako „vzpriamený“.

9. Harma tetrippon (štvorzáprah koní)

Rýchlostné preteky na vozoch sa vyvinuli zrejme z výcviku na vojenské účely. V prípade týchto pretekov, ktoré boli **hlavnou atrakciou** hier, bola dôležitá technika ovládania koní najmä v ostrých ľavotočivých zákrutách. Nakoľko tu dochádzalo k nebezpečným kolíziám, majitelia koní a vozov často posielali za seba súťažiteľ svojich sluhov, ale pocta víťazov pripadla majiteľom. Pretekársky voz bol od bojového ľahší, dvojkoľosový a z dreva, iba ložiská mával z bronzu. Vozataj pri pretekoch stál, len pri klusákoch sedel na nízkej lavičke. Nebol nahý, ale mal dlhý prepásaný chitón. Celková dĺžka trate bola asi 13,5 km, štartovalo sa z domyselného trojuholníkového zariadenia, ktoré zabraňovalo kolíziám pri štarte.

10. Hippos keles, hipposkleleton (dostihy)

Pri dostihoch takisto bolo dôležité iba prvé miesto. Presnú vzdialenosť nepoznáme. Súťažiaci pretekali v ľahkých chitónoch alebo nahí na neosedlanom koni. Kone poháňali bodcami, bičikmi alebo korbáčmi. Celková dĺžka trate bola asi 6,25 km.

11. Apéna (vozy s párom mulov)

12. Kalpé (preteky klusákov)

13. Synorida (preteky dvojzáprahov)

14. Tetrippum (štvorzáprah žrebcov)

15. Synorida (dvojzáprah žrebcov)

16. Jazdecké preteky na žrebcov

Ako pribúdali jednotlivé športové disciplíny, a mená prvých víťazov ukazujú tabuľka:

Hry	Rok	Disciplína	Víťaz
1.	776 pred n. l.	dromos – beh na 1 štadión (192,27 m)	Koroibos z Elis
14.	724	diaulos – beh dvojité (384,5 m)	Hyporios z Pizy
15.	720	dolichos – vytrvalostný beh (7–24 št.)	Akantos zo Sparty
18.	708	palé (zápas) a pentatlón (päťboj)	Eurybatos a Lampis, obaja zo Sparty
23.	688	pygmé (box)	Onomastos zo Smyrny
25.	680	harma tethrippon (štvorzáprahy koní)	Pagondas z Téb
33.	648	pankration (komb. zápasu a boxu) a hippos keles (dostih)	Lygdamis zo Syrakúz
37.	632	súťaž dorastencov (dromos a palé)	Kraxilas z Krannonu
38.	628	pentatlón pre dorastencov	Polyneikés z Elis
41.	616	pygmé pre dorastencov	Hipostenes zo Sparty
65.	520	hoplitedromos (beh ťažkoodencov)	Eutelidas zo Sparty
70.	500	apéna (vozy s párom mulov, do 84. hier)	Filotas zo Sybarisu
71.	496	kalpé (preteky klusákov, do 84. hier)	Damaretos z Heraie
77.	472	predĺženie hier na 5 dní	Tersios z Tesálie
90.	420	Sparta vylúčená pre porušenie ekecheirie	Pataikos z Dým
93.	408	synorida (preteky dvojzáprahov)	???
96.	396	preteky trubačov a hlásateľov	???
99.	384	tetrippum (štvorzáprah) žrebčov	???
128.	268	synorida (dvojzáprah) žrebčov	neznámy Tesáľčan
131.	256	jazda na žrebcoch	Hippokrates z Tesálie
145.	200	pankration pre dorastencov	Faidimos z Alexandrie
175.	80	hry konané na Sullov príkaz v Ríme (v Olympii boli len preteky dorastencov)	
212.	67 n. l.	Nerónove údajné „víťazstvá“ v Olympii	Barasdates (Varasdates) z Arménska
287.	369	predposledný známy víťaz (v boxe)	Zopyros z Atén
291.	385	posledný známy víťaz (v boxe)	
293.	393 n. l.	posledné hry, o kt. sa zachovala správa	

Na dodržiavanie pravidiel pri všetkých súťažiach dohliadali rozhodcovia, ktorí porušenia trestali prútom, ako vidíme na obrázku:

Rozhodcovia – *helanodikovia* sa prvý raz objavili v roku 584 pred n. l. na 49. hrách. Neskôr sa ich počet zvýšil na deväť, potom kólisal a po 108. hrách (364 pred n. l.) sa zrejme ustálil na desať. Neboli poverení iba rozhodovaním a udeľovaním cien, elidská vláda ich poverila tiež organizovať a viesť olympijské hry, ako aj nominovať uchádzačov o súťaž v rámci predolympijských sústreďení. Mali právo nielen ukladať telesné tres-

ty, ale aj peňažité pokuty všetkým účastníkom hier, teda aj divákovi. Boli tiež strážcami posvätného mieru. Funkcia *helanodikov* bola pôvodne doživotná a dedičná, ale po roku 480 pred n. l. sa ich pôsobnosť obmedzila na jedny hry a funkcia bola voliteľná.

O športovej náplni hier, poradí súťaží a pravidlách rozhodovala komisia *nomofylakov*, „dozorcov nad zákonmi“, ktorí boli podriadení elidskej vláde. Pravidlá v tej dobe neboli spísané a opierali sa iba o zvyky.

Stužka pre olympijského víťaza

Najvyšším orgánom olympijských hier bola „Rada Elid'ánov“, čiže spomínaná elidská vláda, ktorá počas hier sídlila v Buleutériu. Tá mala právo trestať i trestajúcich, teda rozhodcov.

Iba storočný vek novovekých olympijských hier je v porovnaní s antickými hrami naozaj krátky. Napriek stredovekej cirkevno-kresťanskej negácii tela a pohybových aktivít antické olympijské hry celkom neupadli do zabudnutia. Postarali sa o to humanistickí vzdelanci vrátane Jana Amosa Komenského, ale aj praktické pokusy nemeckých filantropistov (*GutsMuths*), Angličanov a samotných Grékov. Na antických olympijských hrách prebiehali atletické súťaže na štadióne. K „ľahkej atletike“ patrili všetky štyri bežecké disciplíny, z päťboja hod oštepom a skok do diaľky, k „ťažkej atletike“ sa radili hod diskom a úpolové športy – zápas, box a všeboj. Hipické - jazdecké súťaže a preteky záprahov sa konali na hipodróme (doteraz archeológmi neodkrytá). Pravidlá jednotlivých disciplín neboli spísané, riadili sa podľa zvyku. Nad ich dodržiavaním bdeli rozhodcovia (*helanodikovia*) a najvyšším riadiacim orgánom olympijských hier bola „Rada Elid'ánov“.

Peisirrodov olympijský denník

- 94. olympijské hry pohľadom olympijského víťaza
- Diagoras a jeho slávny olympijský rod
- Triumf materinskej obetavosti a lásky

Teraz sa presuňme do roku 404 pred n. l., kedy sa konajú 94. hry, a pozrime sa, ako ich prežíva mladík **Peisirrodos** z ostrova Rodos. Jeho dedo nebol nik iný, ako slávny **Diagoras**, ktorý sa preslávil ako bojovník v perzských vojnách a bol známy svojím obrovským vzrastom – meral vraj dva a štvrt metra. Ako boxer zvíťazil v Olympii na 79. hrách (464 pred n. l.), štyrikrát však zvíťazil v Istmii, dvakrát v Nemei, ale vyhral aj v Aténach, Tébach a doma na Rode. Diagoras mal dve dcéry a troch synov, všetko olympijských víťazov. **Damagetos** vyhral v pankratiu na 82. a 83. hrách (452 a 448 pred n. l.), **Akusilaos** v boxe na 83. hrách, **Doreus** v pankratiu dokonca trikrát (87., 88. a 89. hry – v r. 432, 428, 424 pred n. l.). Staršia dcéra mala syna **Eukla**, ktorý takisto zvíťazí v boxe dorastencov na 96. hrách roku 396 pred n. l. Keď na 83. olympijských hrách v jednom dni zvíťazili Diagorovi synovia Damagetos a Akusilaos, vzali otca na ramená a priniesli ho doprostred štadióna. Za jasotu publika šťastím premožený Diagoras skonal.

Mladšia Diagorova dcéra **Kallipateira** je vdova a má syna Peisorroda, ktorý tiež prahne po olympijskom víťazstve. Kallipateira takisto túži **osobne** vidieť svojho syna ovenčeného víťazným vencom, preto sa svedomite venuje synovej boxerskej príprave. Je tu však jeden problém - vydaté ženy majú účasť v Olympii prísne zakázanú. Keby ju v dejisku hier prichytili, hrozí jej smrteľný trest. Bola by zvrhnutá z príkreho útesu hory *Typhaion*, vzdalenej asi hodinu cesty južne od Olympie. Ale Kallipateira je pevne rozhodnutá – bude dohliadať na súboje svojho syna v prestrojení za muža. Materinská obetavosť, láska a túžba sú silnejšie než hrozba najprísnejšieho trestu.

Atlét a jeho tréner

Po svedomitom ročnom tréningu matka so synom s napätím očakávajú, kedy príde do ich mesta posolstvo, vyslané elidskou vládou, aby oznámilo termín konania 94. hier. Presný dátum bude závisieť od toho, aby sa hlavný olympijský deň, kedy sa obetuje bohom, kryl so splnom mesiacom. Ak by šlo o prvý spln po letnom slnovrate, dumá matka so synom, vychádza to na dni v polovici júla. V prípade druhého alebo tretieho splnu bude termín v auguste či septembri. Uvidíme, hovoria si nedomácky ...

Posolstvo konečne prichádza. Od *spondoforov*, hodnostárov posolstva, sa Peisirrodos dozvedá, že sa má dostaviť do mesta Elis mesiac pred otvorením hier, aby v tamomšom gymnázii trénoval pred očami rozhodcov – helanodikov. Tí potom vyberú atlétov, ktorí pôjdu na hry do Olympie. Zatiaľ nevie, že gymnázium v Elise má tri časti, oddelené múrmi. V jednej budú trénovať ľahkí atléti, v druhej „ťažkí“ – zápasníci a boxeri, v tretej dorastenci, teda aj on. Zistí, že všetci účastníci vo svojich častiach majú aj ubytovňu a jedáleň. Spávať bude tak ako ostatní - na zemi a iba na ovčích kožiach.

Čo však Peisirrodos už dávno vie, tak je to skutočnosť, že spĺňa všetky podmienky, aby sa mohol uchádzať o olympijský veniec. Je írečtý **Grék**, lebo Negrékom, čiže barbarom je účasť na hrách zakázaná, hoci by išlo aj o panovníkov. Veď sa do počul, že na 71. hrách helanodikovia nechceli povoliť účasť samotnému macedónskemu kráľovi Alexandrovi I. a štart mu umožnili až potom, keď dokázal svoj grécky pôvod. Postoj k barbarom sa zmení až o nejaké to storočie neskôr - súťažiteľ budú môcť aj cudzinci, to však mladý boxer nemôže ani len tušiť.

Peisirrodos spĺňa aj ďalšie kritériá. Je **slobodný** človek, lebo otroci takisto nemajú právo štartovať na hrách. Ani sa neprevinil žiadnym zločinom a nespočíva na ňom žiadna kľatba. Nie je ani občanom štátu, ktorý je pre porušenie svätého mieru vylúčený z hier. Keby bol občanom Sparty pred 16 rokmi, jeho olympijský štart by bol vylúčený, lebo Sparta mala zákaz účasti na 90. hrách.

Problémom pre Peisorroda nie je ani podmienka, že sa na hry pripravoval najmenej **desať mesiacov** pred príchodom do Elisy. Veď pod matkiným vedením naozaj po celý čas tvrdo trénoval. A nie je ani ženou, lebo tie takisto nesmú súťažiť, ba vydaté ženy, ako napríklad aj jeho matka, nemôžu hrať ani prizerať. Nemohol by sa však čudovať, že o pár rokov neskôršie v rokoch 396 a 392 na 96. a 97. hrách zvíťazí žena – **Kyniska** zo Sparty, a to v pretekoch štvorzáprahov. Ale my už vieme, že v prípade pretekov záprahov a dostihov si palmu víťazstva neodnášali anonymní vozatajci ako priami súťažiaci, ale majitelia záprahov. A tak dvojnásobné olympijské víťazstvo patrí bohatšej majiteľke, dcére (sestre?) kráľa **Agesilaa II.**, bez toho, aby sa jej noha čo len dotkla posvätnéj olympijskej pôdy a hľadiska hypodrómu.

Peisorrodos úspešne absolvuje jednomesačný tréningový tábor v Elise a ocitá sa medzi tými šťastlivcami, ktorých rozhodcovia vybrali do Olympie. Najbližší deň ho čaká slávnostný sprievod z Elisy do dejiska hier. Po „svätej ceste“, dlhej asi 300 štádií (čo je skoro 60 kilometrov), lemovanej divákmi, vedú sprievod helanodikovia, za nimi

idú členovia elidskej vlády s kňazmi a hodnosťami, potom pretekári a nakoniec ich tréneri a sprievodcovia. A jedna trénerka, preoblečená za muža... Sprievod prenocuje v osade Letrín (dnes Pyrgos) a za svitania pokračuje do Olympie.

Konečne Peisirrodove oči uzrú Olympiu, teraz hlavné mesto gréckeho sveta. Všade je plno pestrofarebných stanov, ktoré si rozložili diváci (hotel Leonidaion pre vzácne návštevy ešte nestojí, budovať ho začnú až po roku 330 pred n. l.). Medzi stanmi sa nachádzajú aj stánky predavačov potravín a vína, obchodníkov, na lúkach pri Alfeiu a Kladeu sú ohrady pre pretekárske kone, obďaleč stoja klieťky s obetnými zvieratami. A čo si Peisirrodos zvlášť všimne, sú zrubové sklady, kde musí každý prichádzajúci odovzdať zbrane, lebo je v samom centre posvätného mieru. A nad tým všetkou tou haravarou sa vznáša dym z obetných oltárov a táborových ohňov, kde si účastníci pripravujú jedlo. Pri pražiacom slnku zvyšujú ohne takmer neznesiteľnú horúcosť, ale dym aspoň odháňa otravné muchy a hmyz. Sprievod vchádza do Altisu a pretekári dostávajú rozkaz na rozchod do ubytovní v blízkosti palaistry a gymnázia.

Všetko treba stihnúť do poludnia, potom už pretekárov začínajú samé povinnosti. Tou prvou je obetovanie bohom – Hestii a Diovi Olympijskému, jednak na oltári v Divom chráme, jednak na hlavnom oltári uprostred Altisu. Potom sa obetuje aj ďalším bohom, héroom, polobohom a démonom. Peisirrodos sa dozvedá, že na hlavnom „popolovom“ oltári sa spaľuje zápalná obeť výhradne na polienkach zo strieborného topoľa. Po obetovaní sa Peisirodos musí ponáhľať do Buleutéria skladať prísahu pred sochou **Dia Horkia** - „pomstiteľa porušených prísah“. Nad obetovaným bravom prisahá spolu s ostatnými pretekármi, ich otcami, bratmi, trénermi i rozhodcami, že bude súťažiť čestne. Pritom verí, že matkino tajomstvo zostane neodhalené. Hádam to milujúcej matke Zeus Horkias odpustí. O prísaha sa vedie protokol a je vyhotovený zoznam pretekárov. Nachádza sa v ňom aj Peisirrodovo meno i meno jeho otca, domovského mesta a názov disciplíny, v ktorej štartuje – pygmé, čiže box. Zoznam je spísaný na bielej vápencovej doske a je vystavený pred bránou Buleutéria.

Na druhý deň začínajú súťaže. Od 77. hier sviatok trvá už päť dní. Peisirodos sa nevie dočkať svojej disciplíny, pre vzrušenie takmer nevníma dopoludňajšie preteky štvorzáprahov koní, najobľúbenejšej diváckej disciplíny, a opúšťa hipodrómu skôr, než skončia ostatné jazdecké súťaže. Ani na súboje päťbojárov v odopoludňajšom programe sa nevie plne sústrediť. Muži súťažia v hode diskom a oštepom, ako aj v skoku do diaľky. Ďalšie dve disciplíny dokončia vo štvrtý deň súťaží.

Konečne je tu tretí deň. Dopoludnie je venované slávnostným obetiam, odopoludnie

pretekmi dorastencov v behu, zápase a boxe – Peisirrodovej disciplíny. Potomok slávneho Diagora potvrdzuje kvalitnú prípravu, dostáva sa nielen do finále, ale aj v ňom víťazí. Jeho radosť je neopísateľná, a rovnako aj jeho „trénera“. Rozradostená matka preskakuje ohradu, v ktorej majú vyhradené miesto cvičitelia, aby vyobíjala svojho syna. Lenže hrôza – rúcho sa jej vyhrnie a prezrádza, že ide o ženu! Z obrovského radosti nasleduje náhly skok do stavu hrôzy, zdrvený mladík vie, že príde o milujúcu matku, ktorú zvrhnú zo strmého útesu. Zdá sa, že Zeus predsa len nebol milosrdný.

Našťastie Zeus ukáže priaznivú tvár – rozhodcovia dávajú Kallipateire milosť z úcty voči jej otcovi, bratom, a teraz aj synovi, napospol olympijským víťazom! Ale Elidania zároveň rozhodnú, že odteraz budú na štadióne nahí nielen pretekári, ale aj ich tréneri.

Šťastie matky a syna nepozná hraníc, Peisirrodos ako divák už pokojne vychutnáva zážitky z ďalších súťaží štvrtého dňa, ktoré dopoludnia vyplňajú súťaže dospelých v troch behoch, poobede sa predstavujú zápasníci, boxeri, pankratisti a päťbojári, ktorí dokončujú preteky v behu na jeden štadión a v zápase. Završením športového programu je beh ťažkoodencov.

Víťazný atlét so stuhami a olivovými vetvičkami (okolo 490 pred n. l.)

Svitá piaty deň, ktorý je slávnostný. Je to čas rozdeľovania cien olympijským víťazom. Peisirrodos s ďalšími víťazmi dostáva v predsieni Divého chrámu najvyššiu poctu – *kotinos*, vavrínový veniec z posvätnéj olivy, stužku a palmový ratolesť. Nasledujú záverečné náboženské obrady a potom sa mladý olympijský víťaz ponáhľa do Prytanea, kde víťazom, ich otcami a trénerom elidská vláda pripravila tradičný slávnostný obed. Nechýba ani na večernej rozlúčkovej slávnosti plnej spevu a jasotu.

V nasledujúce ráno Peisirrodos hodí do vĺn Alfeia venček z konárikov zelených stromov, pretože sa do Olympie ešte chce vrátiť. Potom už nasleduje návrat s matkou do rodného mesta, kde ich čakajú ďalšie počty. Lebo olympijské víťazstvo prináša slávu nielen synovi a matke, ale aj rodnému mestu...

O tom, aký bol presný program hier, aké bolo poradie disciplín a koľko dní olympijské hry trvali, sa názory historikov dodnes rozchádzajú: koľko historikov – toľko názorov. V Peisirodovom prípade sme sa priklonili k hypotéze historikov Finleya a Pleketa, autorov diela *Olympijské hry. Prvých tisíc rokov* (1974).

Svetlá a tieň antických olympijských hier

- Elitársky šport na antický spôsob
- Komercializácia po starogrécky
- Ikkov tréningový systém
- Olympionici a triastési
- Pokutové sochy boha Dia
- Hrdinovia antických hier

Ako už vieme, na hrách v Olympii mohol štartovať každý slobodný a bezúhonný Grék, ktorý predložil doklad o najmenej desaťmesačnej príprave. Postupne si však čoraz náročnejšiu a nákladnejšiu športovú činnosť mohli dovoliť **iba bohatí**, alebo takí, čo dúfali, že z budúcich výhier splatia náklady na systematickú prípravu, vedenú **schopným** trénerom.

Najznámejším trénerom antického Grécka je **Ikkos** z Tarentu, víťaz päťboja na 84. hrách r. 444 pred n. l. Zaviedol prísne regulovanú životosprávu vrátane diéty, ľahkým atlétom odporúčal mäkký syr, mlieko, pšeničný chlieb, sušené figy a samozrejme ovocie. Ťažkí atléti dostávali aj pečené mäso. Ikkos predpisoval výdatný spánok a stanovil štvordňový tréningový cyklus. Prvý deň tréningového cyklu boli prípravné cviky rýchlostno-silového charakteru, osobitný dôraz sa kládol na obratnosť a výbušnosť. Druhý deň nasledovalo maximálne svalové a vôľové zaťaženie, tretí deň cibrenie jednotlivých technických prvkov – štartu, odrazu a švihu. Štvrtý deň bol oddychový, ale bez prerušenia tréningu. Boxeri pri tréningu používali vrecia naplnené obilím alebo pieskom a údajne si chránili uši koženými chráničkami. U trénerov sa predpokladali znalosti z anatómie, fyziológie, psychológie a lekárstva, lebo zároveň boli aj masérmi a ráhhojičkami.

Olivový veniec víťaza v Olympii a titul *olympionika* (čiže olympijského víťaza, nie aktívneho účastníka hier) bola najvyššia pocta, akú mohol smrteľník dosiahnuť. Kto zvíťazil v troch disciplínach, získal titul *triastés*. Pravdaže, cenilo sa len víťazstvo čest-

ným spôsobom. Tí, ktorí porušili pravidlá a etické normy, útržili verejnú hanbu a museli na vlastné náklady dať postaviť Diovi pokutové sochy, tzv. **Zánes** (Diovia). Podstatce týchto pokutových sôch hlásali, že „*olympijské víťazstvo možno dosiahnuť nie zlatom a striebrom, ale rýchlosťou nôh a telesnou zdatnosťou*“ (a že) „*sochy sú tu na výstrahu všetkým, aby nikto nekupoval olympijské víťazstvo za peniaze*“.

Dokázané podvody boli zriedkavé, strach pred trestajúcim Diom bol priveľký a zisťovalo sa iba zopár prípadov. Prvý známy prípad korupcie je z 98. hier (388 pred n. l.), kedy boxer Eupolos z Tesálie podplatil troch svojich súperov, aby mu umožnili víťazstvo. Dostal vysokú pokutu, za ktorú sa postavilo šesť Diových pokutových sôch. Na 120. hrách (300 pred n. l.) päťbojár Kallipos z Atén taktiež podplatil zápasníkov, ktorí mali proti nemu nastúpiť. Mesto najprv odmietlo zaplatiť pokutu, ale po hrozbe vyhlásenia Atén z ďalších hier a po zásahu delfskej veštiarne zaplatili Atény sumu za postavenie šiestich sôch Diovi. Dve pokutové sochy museli postaviť Rodania za podvod svojho pankratistu Filostrata na 178. hrách (68 pred n. l.). Spomínajú sa aj iné podvody, kuriózný je prípad alexandrijského pankratistu Sarapia, ktorý sa na 201. hrách (25 n. l.) tak naľakal súperov, že radšej utiekol, takže dostal trest za zbabelosť.

V súvislosti s narastaním elitárskeho športu, ktorý sa postupne udomácnil aj na hrách v Olympii, treba povedať, že pojem profesionál Gréci nepoznali. Nikoho nepoburovali ani vysoké odmeny, ktoré víťazi dostávali pri návrate od rodného mesta. Gréci chápali, že každý sa má živiť tým, na čo má talent. Preto pretekári pendlovali v rámci panhelénskych hier od jedných hier k druhým a zbierali slávu i hmotné a spoločenské odmeny.

Olympijskí víťazi si z Olympie odnášali „iba“ vence a slávu, spojenú s heroizáciou – prakticky polobožstvom, čiže žiadnu materiálnu hodnotu. Lenže po návrate domov dostávali vysoké finančné odmeny a verejné počty. Víťazstvo v Olympii sa rovnalo triumfu vojvodcov v najslávnejších vojenských bitkách. Olympijský hrdina mal nadosmrť vyhradené miesto medzi elitou mesta, stravovanie zadarmo v prytaneiu, nárok na postavenie sochy (jednu pre Olympiu, druhú pre mesto), finančná odmena z mestskej (štátnej) pokladne ho radila k najbohatším občanom mesta. Napríklad v Aténach vraj podľa Solónových zákonov dostal každý olympijský víťaz 500 drachiem. To bola suma, ktorá sa rovnala ročnému výnosu veľkostatku alebo desaťročnej mzde rímskeho žoldniera. Olympijské víťazstvo takto bohatcom zabezpečovalo podstatné zvýšenie majetku, chudobnejším spoločenský prestup medzi bohatcov.

Záujem o olympijské počty prejavili aj panovníci. Už sme spomenuli, že v roku

476 pred n. l. bola povolená účasť na hrách macedónskemu kráľovi Alexandrovi I. – Filhelénovi (498-454) až keď dokázal svoj grécky pôvod. Na 108. hrách (348 pred n. l.) sa zúčastnil macedónsky kráľ **Filip II.** (359-336) a potom aj jeho syn **Alexander Veľký** (356-323). Avšak nesúťažili priamo, boli len majiteľmi záprahov. Aj predposledný známy víťaz hier v boxe bol cudzinec - arménsky princ **Barasdates** (aj Varasdates). Známy je prípad rímskeho cisára **Neróna** (38-61), ktorý údajne prinútil Elidiánov usporiadať hry o dva roky neskôr, v roku 67 n. l. Aby získal čo najviac prvenstiev, zaradil do programu aj nové disciplíny. Bezkonkurenčne zvíťazil v prednese tragédie, v hre na lýru a v pretekoch s desaťzáprahom. Hoci štartoval bez súperov, do cieľa nedorazil, no víťazstvo si prisúdil. Nemecký historik **Ulrich Sinn** (1945) považuje tieto správy za diskutabilné, pretože Nero mal pred gréckou kultúrou úctu. Nero na pozvanie v Olympii skutočne bol, nielen „služobne“ ako cisár na návšteve gréckej provincie, ale hlavne ako čitateľ olympijských hier. Obklopoval sa gréckymi vzdelancami, hovoril po grécky a v Ríme dal vybudovať gymnázium v gréckom štýle. V Olympii dal stavať zase stavbu, ktorá slúžila združeniu gréckych atlétov.

Tak ako v súčasnosti, aj antické olympijské hry mali množstvo slávnych víťazov. Z antických olympijských hier ich poznáme vyše 800. Prvým známym olympijským víťazom je šprintér **Koroibos** z Elis z roku 776 pred n. l. K slávnym bežcom patrí **Leonidas** z Rodu, ktorý od 154. hier (164 pred n. l.) získal štyrikrát za sebou titul *triastésa*, keď vyhral tri disciplíny - dromos, dolichos a hoplítodromos. Titul triastés získalo dokopy 6 bežcov.

Šesť olympijských víťazstiev v zápase dosiahol bájny silák **Milón** z Krotónu - od 60. hier (540 pred n. l.), z toho prvýkrát triumfoval ako dorastenec. Mal aj predchodcu, rovnakým počtom víťazstiev sa preslávil spartský zápasník **Hippostenes**. Šnúru víťazstiev takisto začal ako dorastenec na 37. hrách (632 pred n. l.). Päť víťazstiev v zápase dosiahol **Hetoimokles** zo Sparty od 45. hier (600 pred n. l.). Štvornásobné víťazstvo získali boxer **Tisandros** z Naxu od 52. hier (572 pred n. l. a hlásateľ **Eklektos** zo Sinopy od 256. hier (245 n. l.). Avšak najviac prvenstiev vôbec - desať - získal trubač **Herodoros** z Megary od 113. hier (328 pred n. l.).

Tragické víťazstvo dosiahol pankratista **Arrachión** z Figaleie. Zvíťazil na 52. a 53. hrách (572, 568 pred n. l.) a na 54. hrách sa opäť prebojoval do finále. Po pošmyknutí ho súper zaľahol a začal škrtiť. Už sa chcel vzdať, ale povzbudený slovami trénera sa vzchopil a vykrútil súperovi palec. Súper od bolesti zdvihol ruku, že sa vzdáva a Ar-

rachión krátko na to skonal. Rozhodcovia ho však vyhlásili za víťaza, lebo jeho smrti predchádzalo vzdanie sa súpera.

Jediným víťazom v päťboji dorastencov bol **Eutelidas** zo Sparty na 38. hrách (628 pred n. l.), pretože päťboj ako priveľmi náročný šport pre dorastencov hneď po jeho premiére zrušili.

Antické olympijské hry pri všetkej svojej sláve mali aj svoje tienisté stránky, podobne ako novoveké olympijské hry. Zaiste, v súboji s negatívami majú pozitívne hodnoty „aktívne skóre“. K záporom patrí bezduchý profesionalizmus, degradácia atléta na stroj, vyrábajúci prvenstvá. Rovnako pokusy o podvádzanie, hoci sa vyskytovali v menšej miere než v súčasnosti, kedy už nehrozí pomsta bohov. Ale v každom prípade platí, že antické olympijské hry sú pokladom na večné časy – Ktème eis aei!

Slovo na záver

Olympia ako posvätné územie vyrástlo na pamätník športovej slávy a kultu telesnej zdatnosti, aký nemá na svete páru. Olympijské slávnosti ako najväčšia kultúrna a spoločenská udalosť gréckeho sveta od roku 776 pred n. l. trvali 1169 rokov a konali sa každý štvrtý rok celkom 293- krát! Počas hier bol vyhlásený posvätný mier - ekecheiria (ruky preč od zbraní). Mier trval celý mesiac (ak nie viac) a zabezpečoval pokojný príchod a odchod všetkých účastníkov hier, takže v Olympii prebiehali popri náboženských a športových aj miero- vé slávnosti.

Idealizácia antických olympijských hier nie je na mieste a treba povedať, že aj v Olympii sa kalokagatický ideál hier postupne rozkladal a zavládol v nich silný profesionalizmus. V každom prípade bola Olympia jedným z najvýznamnejších stredísk spoločných stretnutí starovekých Grékov.

Olympijské hry prerástli pôvodný grécky rámec a so svojimi ideálmi dodnes patria celému svetu. Na ideály kalokagatie, ekecheirie a čestného športového zápolenia, preverené vekmi, nadväzuje novoveký olympizmus a najvýznamnejší svetový športový fenomén - medzinárodné olympijské hnutie a olympijské hry.

Použitá literatúra:

- ANDRONICOS M.: *Olympia. Ausgrabungen und Museum*. Athen, 1996.
 GREXA, J. et al.: *Olympijská výchova*. SOV Bratislava, 2006.
 GREXA, J.: *Přehled světových dějin sportu*. MU Brno, 2007.
 LÓVE, G., STOLL H. A.: *ABC antiky*. Železný Praha, 2005.
 OLIVOVÁ, V.: *Lidé a hry*. Olympia Praha, 1979.
 SÁBL, V.: *Hrdinové antických olympiád*. Olympia Praha, 1968.
 SINN, U.: *Olympia. Kult, sport a slavnost v antice*. EPOCH Praha, 2003.
 ZAMAROVSKÝ, V.: *Vzkriesenie Olympie*. Perfekt Bratislava, 2001.

Slovenské olympijské hnutie podporujú

GENERÁLNI PARTNERI SOV

Mercedes-Benz

Západoslovenská
energetika

Člen skupiny
e-on

HLAVNÍ PARTNERI SOV

SPORTSWEAR & EQUIPMENT

